

Darja Kocábová, Miroslav Svoboda

„Dne 28. října 1918 rozbitý okovy birokratismu rakouského...“

Před pětáosmdesáti lety vypukl největší válečný konflikt, jaký do té doby lidstvo poznalo a jemuž se později dostalo názvu první světová válka. Ač se to zdá paradoxní, přineslo nezměrné utrpení vojáků v zákopech i bída a hlad obyvatel v zázemí našemu národu vytouženou svobodu. Ještě před uzavřením příměří mezi válčícími stranami 18. listopadu 1918 došlo k nejvýznamnější události v našich dějinách - vzniku Československa. Památný 28. říjen 1918 zúročil snahy českých politiků v exilu i doma - po rozpadu habsburské říše byl založen samostatný stát - Československá republika. Jejím prvním prezidentem se stal Tomáš Garrigue Masaryk. V celé zemi propukla mezi českým obyvatelstvem obrovská radost, konala se veřejná shromáždění, kde byla provolávána sláva novému státu i jeho představitelům a svobodně zpívány české písně. Nadšen a dojetí nebralo konce. Nejinak tomu bylo i na jižní Moravě, kde však situace byla mnohdy složitější pro velký počet německých obyvatel.

Valticko v říjnu 1918

Zvláštní kapitolou ve vývoji celého československého státu se stalo po dlouhou dobu sporné Valticko. Toto území se již od středověku nalézalo na pomezí Moravy a Dolních Rakous. Ač bylo původně osídleno slovanským obyvatelstvem, patřilo vždy k teritoriu Dolních Rakous. Tehdejší hranice však nebyla srovnatelná s hranicí, jak ji známe dnes. Bylo běžným jevem, že dominia jednotlivých feudálů se nacházela na území sousedících států. Tak tomu bylo i v případě Lichtenštejnů, jimž kromě četných moravských statků patřilo od druhé poloviny 14. století i dolnorakouské Valticko.

Před převratovými spory tvořilo Valticko (město Valtice spolu s Poštornou, Charvatskou Novou Vsí, Hlohovcem a Úvaly) nevelký soudní okres s různým národnostním zastoupením Čechů a Němců. Zatímco Valtice byly ze čtyř pětín německé a Úvaly celé německé, v ostatních obcích měl většinu český živel. Tyto skutečnosti hrály roli v reakcích obyvatel na říjnový převrat, jak se dočítáme v obecních a školních kronikách zmíněných obcí. Vezměme to však popořádku.

V samotných Valticích nebyla přijata zpráva o převratu nijak nadšeně. Naopak v nedaleké Poštorné po několika dnech očekávání a nejistoty začala pozvolna nabývat obrysu myšlenka využít převratu k tomu, „*aby slovácké obce z německých okovů dolnorakouských se osvobodily a připojily k tomu celku, ke kterému vším svým životem náležely – k Moravě.*“ O tom, jak se situace po převratu vyvíjela ve Valticích, nás informuje německy psaná Valtická pamětní kniha. Dne 2. listopadu byl starosta Johann Svoboda povolán na okresní hejtmánství do Mistelbachu, kde dostal nejnutnější instrukce k chování v souvislosti s převratem, s nimiž seznámil v následujících dnech obecní radu. O tři dny později byla založena občanská domobrana v počtu 123 mužů, 10 poddůstojníků a 4 důstojníků. Velitelem byl jmenován odborný učitel poručík Josef Fischer, později místo něho geometr nadporučík Leopold Saccki. Po přetvoření oddílu na národní domobranu (Volkswehr) převzal velení kapitán Anton Remminger. Domobranci pobírali žold 6 korun a stravné 5 korun denně. Jako kasárna sloužila rodinná škola, v níž v té době neprobíhalo vyučování, zřejmě z důvodu epidemie španělské chřipky, která se v těchto dnech rozšířila v celém regionu a zavinila zrušení vyučování téměř na všech školách.

Valtická kronika se dále zmiňuje o příchodu československých vojsk do Charvatské Nové Vsi a Poštorné v prosinci 1918. Tento akt, na rozdíl od tamních obyvatel, hodnotí jako násilné obsazení. Poštorská kronika popisuje vývoj událostí, předcházejících příchodu armády, takto: „*10. listopadu svolán tábor lidu do Poštorné. Účastnili se ho občané z Poštorné, Charv. Nové Vsi a Hlohovce, ale také mnozí účastníci z Břeclavi a okolních obcí za vedení Národního výboru breclavského. Širé prostranství před kostelem*

bylo velmi hustě obsazeno účastníky, k nimž vedle dvou cizích řečníků promluvil bývalý starosta Alois Havlíček. Nebylo však třeba řeči, nebylo třeba důkazů a lákání, když obyvatelstvo, blažně v posledním válečném období bezobledně pronásledované rakouskými úřady, toužebně již čekalo na tu chvíli, kdy se z plna srdce zvolá, že chce pryč od cizích, že chce úzce přilnouti k těm svým na Moravě, když je možnost tobo dána. A blasováním za velikého jásootu jednomyslně prohlásilo se pro připojení ke státu Československému.“

Cítíme v oněch slovech upřímnou touhu kronikáře a jistě všech vymanit se z rakouského područí a patřit do nově vzniklého Československa. Mohutný tábor lidu byl ukončen zpěvem hymny Kde domov můj a písní Hej, Slované. Ještě téhož dne byl na valném shromáždění poštorenských občanů zvolen národní výbor, který se ujal správy obce, a bylo rozpuštěno obecní zastupitelstvo německé. Hned po památném prohlášení o připojení se k Československu přišlo do Poštorné již zmiňované československé vojsko, které bylo ubytováno v budově bývalé německé dívčí školy. Vojsko mělo za úkol střežit novou hranici, kterou prozatím představovala dohodnutá demarkační linie. Na demarkační čáře však docházelo k velmi častým roztržkám a přestřelkám, o nichž naopak s rozhořčením opět hovoří valtický kronikář. V noci z 16. na 17. prosince byl dokonce českou stráží zastřelen hlídkující člen domobrany Adolf Bartsch. České vojsko bylo v Poštorné ubytováno rok.

Mezitím však stále panovaly nejasnosti o budoucnosti Valtic a okolí, neboť od 18. ledna 1919 se v Paříži konala mírová konference o osudu poražených mocností a jejich nástupnických států. Jednou z otázek bylo i připojení Valticka k Československu, které přišlo, spolu s ostatními československými územními požadavky, na pořad jednání 4. dubna. Zde bylo rozhodnuto a definitivně zpečetěno podepsáním mírové smlouvy s Rakouskem 10. září 1919 v Saint-Germain nedaleko Paříže že, toto sporné území připadne Československu.

Na rozdíl od okolních českých vsí nebyli obyvatelé Valtic tímto vývojem nijak potěšeni. Již po zahájení jednání 7. dubna odeslali protest proti plánovanému připojení k Československu a o týden později informoval starosta Swoboda městské zastupitelstvo o hrozícím nebezpečí obsazení Valtic československou armádou, o kterém se dověděl na rakouském ministerstvu zahraničí. Dalším protestem proti začlenění Valticka do československého státu bylo 5. června masové shromáždění obyvatel na náměstí, kde byly vzneseny námitky proti odtržení od mateřské země.

Zvláštní zasedání obecního zastupitelstva kvůli problému připojení se konalo 23. července a byla zde jmenována delegace, která měla navštívit vlivné osoby, od nichž valtičtí čekali v této otázce pomoc. Delegace navštívila majitele velké části Valticka, knížete Lichtenštejna, a různé členy vídeňské vlády.

Takovéto protesty a shromáždění se konaly několikrát po celé léto 1919, než vešla ve známost Saint - Germainská smlouva. Výsledek jednání však byl znám o něco dříve, než byla smlouva podepsána, neboť již 4. září 1919 opustilo Valtice osazenstvo četnické stanice a konalo se smuteční zasedání obecního zastupitelstva. Byly odeslány protestní telegramy Národnímu shromáždění, Dolnorakouskému zemskému shromáždění a ministerstvu zahraničí. Posledním činem rakouských úřadů bylo zaslání pozdravu na rozloučenou 22. října 1919 dolnorakouským zemským hejtmánem Severem.

Zástupci starých rakouských úřadů však ukončili svoji činnost až v červenci následujícího roku. Poslední červencový den roku 1920 byly totiž Valtice a Úvaly obsazeny československým vojskem v síle jednoho praporu vyzbrojeného kulomety. Rakouští úředníci se sešli v sále radnice, kde se rozloučili se svými starými úředními místy. Jejich jménem hovořil vrchní zemský rada Patsch a mnozí další. Se stisky rukou a slzami v očích byla ukončena povznášející, jakož i hluboce smutná slavnost na rozloučenou.

Obyvatelé českých obcí Valticka byli poválečným vývojem na našem území nadšeni, o čemž nejlépe svědčí i zápis v kronice měšťanské školy v Poštorné: „*Českými buditeli, národními věstci a těšiteli dlouhá staletí předpovídaný den českého osvobození z těžké poroby naplnil se dnem 28. října 1918. Naplnila se proroctví měrou plnější než očekávanou zbědovaným národem. Jásoť a ples celého národa českého nemohl zůstatí bez ozvěny ve slováckých obcích Poštorné, Charu. Nové Vsi a Hlohovci, kde umělou hranicí odříznuta živa větev národa v područí cizolády dolnorakouské. Nebylo tu dlouhého*

rozvažování. Vědomí národní jednoty s přilehlým kmenem moravských Slováků a tím s celým národem českým, odpor k nepřátelské nadvládě německé v Dol. Rakousích, hospodářská závislost celého kraje na obchodním středisku Břeclavi, to vše přivedlo brzy po politickém převratu v Čechách a na Moravě, totiž již dne 10. listopadu 1918 československé obyvatelstvo tří obcí v Dol. Rakousích na mohutný manifestační tábor do Poštorné. ... Již manifestace měla svou dojemnou epizodu školskou. Řídící učitel Jan Noháč ze Staré Břeclavy odevzdával rodičům poštorenským jejich děti. Na vyzdobených vozích přijely tyto děti poštorenské na manifestaci ze staré Břeclavy, kamž musely za značných obtíží docházeti do české školy, když zdejší soukromá škola Komenského byla v dubnu 1915 dolnorakouskými úřady zapečetěna. Německá Břeclava jim ovšem toho pobostinství nedopřála.“

Břeclav v roce 1918

Stejně tak jako v každé pohraniční oblasti ani v Břeclavi s početným německým obyvatelstvem nebyla situace jednoduchá. V polovině minulého století byla Břeclav jen menším slováckým městečkem, které však díky vybudování Severní Ferdinandovy dráhy začalo rychle vzrůstat. Do města se počali stěhovat železničáři a obchodníci, což byli v drtivé většině Němci. Národnostní útlak ze strany německého obyvatelstva vedl tak daleko, že Čechů se musel zastat sám kníže Jan II. z Lichtenštejna, aby si mohli postavit českou měšťanskou školu díky podpoře breclavské školské Matice. Po vypuknutí světové války národnostní boj ještě zesílil a mnoho českých obyvatel města bylo pronásledováno a uvězněno, zejména příčiněním velitele breclavské četnické stanice Engelberta Gödla. Kromě četníků byla v Břeclavi umístěna i slabší vojenská posádka v počtu 54 mužů pod velením Čecha npor. R. Zaorala. Jeho podřízení byli ovšem převážně Němci.

Stejně jako v celé monarchii i v Břeclavi se projevil na podzim 1918 důsledek bída a hospodářského vyčerpání čtyř válečných let. Na vzrůstající odpor vůči monarchii reagovalo městské zastupitelstvo prohlášením z 12. září 1918, v němž jednohlasně projevilo monarchii oddanost. České obyvatelstvo se samozřejmě s tímto krokem neztotožnilo a utvořilo zde národní výbor, jenž na důvěrné schůzi 27. října v Národním domě jednal o složení okresního národního výboru.

Doba však již nezadržitelně spěla k pádu nenáviděné monarchie. Zpráva o vyhlášení Československé republiky došla do Břeclavi 29. října v ranních hodinách. Německé úřednictvo si nevědělo rady s českým telegramem, a proto si muselo vzít na pomoc české nádražní zřízence, neboť český telegram byl do té doby něco neslýchaného. Zatím se díky ranním Lidovým novinám rozšířila zpráva i po městě. Češi, nadšení vyplněním staletého snu a koncem neblahé války, tvořili na ulicích hloučky a živě rokovali o dosahu událostí. Na desátou hodinu dopolední byla do Národního domu svolána schůze českých železničářů, kteří zde slíbili zachovat klid a věrnost Československé republice. Večer se na oslavu samostatnosti konal lampionový průvod, ozdobený národními vlajkami a trikolórami. Cesta průvodu vedla od Národního domu k radnici, kde několik řečníků proneslo oslavnou řeč k shromážděnému lidu. Všude po městě byly samozřejmě strhávány symboly nenáviděné monarchie. Němci a Židé byli vývojem událostí tak zaskočení, že zpočátku nepomysleli vůbec na odpor a ještě se naopak snažili mluvit česky.

K prvnímu činu směřujícímu k oslabení nového státu se odhodlal přednosta výtopy na breclavském nádraží Czadek. Ten se spolu s několika kumpány pokusil v noci z 29. na 30. října převzít vozový park nádraží za Dyjský most, který v té době tvořil hranici mezi Dolními Rakousy a Moravou. Celkem se jim podařilo odeslat 28 lokomotiv, než jim v této sabotážní akci zabránil velitel stanice.

Další den, 30. října, se opět konala veřejná shromáždění a k večeru národní výbor ustanovil na své schůzi odbory, z nichž nejdůležitější byl železniční a zásobovací, který měl pečovat o dostatek potravin ve městě, tzn. že měl zabránit jejich vývozu do Rakouska. Prohlídky vozů na nádraží konali Sokolové. Současně se však již sešli v Německém domě (nyní Grand hotel) němečtí železničáři, kteří se rozhodli provést na dráze puč v noci na 31. říjen. Z nádražní budovy byl svržen český prapor, který byl vzápětí pošlapán

a popliván a por. Krennovi se podařilo nádraží uzavřít. Povstalci ihned telefonicky žádali Vídeň o posilu maďarského nebo německého vojska.

Jednomu českému vojákovi se však naštěstí podařilo uniknout do města, kde vzbudil nádražního velitele npor. R. Zaorala. Ten ihned odvolal objednané vojsko z Vídně (jako důvod udal, že by mohlo dojít ke zbytečnému krveprolití) a ráno svolal všechny vojáky, z nichž ty nespolehlivé poslal na dovolenou, a nádraží nechal obsadit pouze věrnými Čechy. Tím byli nádražní povstalci zbaveni vojenské opory a puč byl takto nekrvavě potlačen. Ve městě se zatím o puči roznesla zpráva a občané počali bouřlivě požadovat vydání viníků. I tomu se podařilo npor. Zaoralovi zabránit, když provinilé důstojníky odeslal do Vídně.

Ráno v poslední říjnový den též národní výbor přijal slib věrnosti republice od místních státních úřadů, tedy četníků, železničářů, pošty a soudu. Po celý den přicházeli do města z okolních obcí ozbrojení dobrovolníci. Ti však byli neukáznění a vnesli do města jen zmatek, takže musel velitel nádraží proti nim zakročit. Nepomohlo ani jejich přidělení ke strážní službě na nádraží, neboť se dopouštěli rabování a krádeží, došlo dokonce ke střelbě na četníky a vojáky, kteří se jim v tom pokusili zabránit. Npor. Zaoral vyzval všechny české důstojníky z okolí, aby se přihlásili do služby a pod hrozbou vojenské přesily se mu podařilo domobrance uklidnit. Za všechny ty zásluhy mu byla vojenským odborem národního výboru v Brně udělena plná moc a schváleny jeho akce do budoucna.

I když nelehkou situaci na nádraží se podařilo uklidnit, horší to bylo ve městě, kde stále v německých rukou zůstávala radnice. Německý starosta Eduard Kafka alespoň po nátlaku umožnil 31. října národnímu výboru, aby se jeho členové účastnili všech schůzí a jednání městské rady, a přenechal mu kontrolu nad obecním hospodařením. Tyto ústupky však neznamenal příliš velký úspěch, neboť národní výbor měl možnost starostu i městské zastupitelstvo sesadit a té nevyužil. Schůze městského výboru se konala až 4. listopadu a starosta na ní požadoval povolání cizího vojska. Tento návrh zcela zamítl velitel části vojska vyslaného Zaoralem do města, npor. Tietz, s odůvodněním, že pokud nebudou Němci provokovat, ručí sám za udržení klidu ve městě. Po dvou dnech rokování vyslal národní výbor ke starostovi čtyři své členy, aby mu oznámili, že ve městě panuje velká nespokojenost s jeho starostováním a že je v zájmu udržení bezpečnosti nutné, aby odstoupil. Starosta souhlasil, vymínil si však třídní lhůtu, kvůli uvedení svých věcí do pořádku.

Po onech třech dnech se však nic nedělo a starosta setrval dál na svém místě. Bylo k němu opět vysláno poselstvo. Když mu vyčítali nesplnění slibu, že do tří dnů odstoupí, odbyl je výmluvou, že v pondělí bude zasedání městské rady a ve čtvrtek městského zastupitelstva a do té doby nemůže nic dělat. Nato odešel domů a nechal vyslance stát na ulici před zavřenými dveřmi. Ti se vrátili zpět na schůzi, kde jejich zpráva o starostově jednání způsobila velké rozhořčení. Přítomný pracovník strany národně socialistické Dr. Pelikán podotkl, že ještě v noci odjede do Brna a celou věc přednese zemskému výboru, jenž v těchto dnech zasedal ve dne i v noci. Na schůzi se pak dostavil městský úředník Stahl, aby omluvil starostu, že jednal v rozčilení. Národní výbor byl však starostovou odpovědí příliš dotčen a usnesl se ihned na rezoluci, žádající rozpuštění obecního zastupitelstva a jmenování správného výboru s Dr. Pyskatým jakožto vládním komisařem v čele.

V pondělí pak přijel do Břeclavi okresní hejman Svoboda, který nařídil starostovi, aby se ihned vzdal svého úřadu. K tomu došlo na poslední schůzi německého městského zastupitelstva, téhož dne v 17 hodin. Přesto se však E. Kafkovi podařil poslední potměšilý kousek, když oznámil Národnímu výboru špatnou hodinu zahájení poslední schůze a jeho zástupci se tak dostavili až na samotný konec.

Správy města se ujal vládní komisař Dr. Pyskatý se správní komisí, která ihned započala s obnovou klidu a pořádku, což byla práce velice těžká a složitá, neboť stejně jako koncem války se opět opakovaly krádeže, loupeže a dokonce i ozbrojená přepadení. Tyto jevy se dařilo potlačit jen velice ztěžka a situace dospěla tak daleko, že kromě povolání četnických posil muselo být již 5. listopadu vyhlášeno stanné právo. Neustále také hrozilo nebezpečí vojenského střetu s rakouskou armádou, kterému se snažil npor.

Zaoral předejít alespoň tak, že udržoval neustálý telefonický styk s československým vyslancem ve Vídni Tusarem, který do Břeclavi hlásil vše podezřelé. I při tak vypjaté situaci se odehrály komické příhody. Například se podařilo zachytit podezřelý telegram znějící: *Wir maschieren auf der Strasse von Nikolsburg nach Pulgram*. Okamžitě byli kvůli hrozbě přepadu svoláni všichni vojáci, aby bránili ohroženou Břeclav. Druhého dne však četníci zjistili, že zpráva se týká stáda volů hnaných z Mikulova na Hustopečsko. Každý podezřelý telegram však nemusel být takto mírumilovný, a proto požádal npor. Zaoral zemské velitelství, aby byla nově utvořená Slovácká brigáda přeložena z Hodonína do Břeclavi. První prapor tak dorazil do města 18. listopadu pod velením npor. Seckáře. Dne 25. listopadu byl do Břeclavi přeložen i štáb Slovácké brigády, který zde setrval do poloviny března následujícího roku. Z Břeclavi pak Slovácká brigáda podnikala operace vedoucí k opětnému získání některých pohraničních oblastí.

Mikulov koncem roku 1918

Na podzim roku 1918 i v Mikulově, stejně jako všude jinde, dostoupila válečná krize, hospodářská únava a vyčerpanost vrcholu. Již v srpnu a září zde okresní hejtmanství stanovilo nejvyšší ceny potravin. Množily se zprávy o dezercích vojáků pocházejících z jižní Moravy. V tisku se začaly objevovat návrhy řešení autonomie tamních „německých“ okresů. Vrcholem těchto tendencí bylo 20. října 1918 vytvoření Německo-rakouské strany neodvislosti, jejímž cílem bylo připojení jižní Moravy k novému samostatnému státu - Německému Rakousku. Následujícího dne došlo ve Vídni k vyhlášení provincií Deutschböhmen a Sudetenland - součástí německorakouského státu, usilujícího o přitělení k Německu. Dne 24. října zástupci německých politických stran potěšeně konstatovali, že na všech německých územích jižní Moravy vzrůstá hnutí odporu proti začlenění do nového českého státu. Za dalších pět dní, tedy již po vzniku Československa, projednávali němečtí politici v Mikulově požadavky sestavené starostou města Aloisem Winterem o právu sebeurčení a okamžitě připojení k Dolnímu Rakousku. Jak vidno, vzala v Mikulově po vyhlášení československé samostatnosti vývoj událostí do svých rukou německá část obyvatelstva a nenechala se situací zaskočit tak, jako tomu bylo v Břeclavi. Na závěr jednání byla zvolena německá okresní rada pod předsednictvím A. Wintera, považující se za národní centrum okresu. Rada zahájila kampaň s agitací, nechala vytisknout 10 000 letáků a pořádala v obcích lidové dny. Letáky se dostaly do všech rodin na Mikulovsku a rada v nich ronila slzy nad „*starým Rakouskem*“, které „*blesá do tmavého brobu minulosti*.“

V neděli 2. listopadu byl ve Znojmě na německém krajském shromáždění vyhlášen německý jihomoravský kraj a ten byl ihned prohlášen za část Německého Rakouska. Podle tohoto rozhodnutí se mělo od českého státu oddělit území o rozloze 1 840 km² s asi 173 000 obyvatel - jednalo se o okresy Hodonín, Hustopeče, Moravské Budějovice, Moravský Krumlov, Dačice, Mikulov a Znojmo. Dolní Rakousy vzaly tento fakt na vědomí rozhodnutím Zemského sněmu z 5. listopadu. I nadále se konala shromáždění, mající podpořit u obyvatel rozhodnutí rady, vesměs za bouřlivých projevů souhlasu. Ze strany německo-rakouské vlády představoval největší podporu nový volební řád, začleňující výše jmenované okresy do korneuburského volebního kraje.

Československá vláda počala přemísťovat do prostoru odpadlých okresů svoji armádu. Postupně se začaly formovat domácí české vojenské jednotky, které v některých Němci ovládaných oblastech převzaly situaci do svých rukou. Němečtí politici odpověděli zřízením tzv. Volkswehru z řad německy smýšlejících obyvatel a vracejících se vojáků. Tyto nepravidelné jednotky se podařilo vytvořit i v některých obcích a menších městech okresu.

Vývoj událostí nabýval rychlý spád. Situaci nyní musela řešit jak německo-rakouská, tak i československá vláda, neboť obě se strachovaly o osud hospodářsky bohaté jižní Moravy. Zejména Rakušané se odtud pokoušeli odvézt do vyhladovělé Vídně co největší množství potravin. Začalo docházet k ozbrojeným srážkám mezi českými

a německými jednotkami. Koncem listopadu, kdy se dala na pochod z Břeclavi i sama Slovácká brigáda, kontrolovalo československé vojsko již asi 40 obcí z odtrženého území.

Dovolme si nyní malou odbočku a přiblížme, co byla Slovácká brigáda. Byl to vojenský útvar vzniklý díky revolučnímu nadšení po říjnu 1918. Brigádu ustavil dne 4. listopadu Zemský národní výbor v Brně jako jeden z útvarů, který měl bránit nově vzniklou československou hranici a pohraniční území. Podobných brigád vzniklo v této době šest, ale Slovácká měla z nich nejdelší dobu trvání (téměř dva roky) a pro náš kraj je nejvýznamnější. Velitelem byl jmenován setník Cyril Hluchý s úkolem ji v co nejkratší době zformovat. Jako místo sestavení brigády byl vybrán Hodonín, později se přesunula do Břeclavi. Mužstvo a důstojníci se rekrutovali mezi dobrovolníky z řad bývalých rakouských vojáků navrátilých se z války domů. Základ brigády tvořily tři polní prapory, hodonský, kyjovský a hradištský, k nimž postupně přibýly čtyři další. Výzbroj tvořily kořistní zbraně bývalé monarchie. Vlastní bojovou činnost započala brigáda již počátkem listopadu 1918.

Nyní se však opět vracíme na Mikulovsko. Pro pochod z Břeclavi na Mikulov neměla zatím brigáda dostatek sil, neboť do Mikulova docházely z Vídně posily námořníků. Byl to však od rakouské vlády danajský dar, protože námořníci se dopouštěli výtržností a některé jednotky musely být poslány zpět, čehož samozřejmě české vojsko využilo. K znovudobytí obce českým vojskem v důsledku nekázně námořníků došlo, kromě mnoha jiných, i v případě Mušova, kde si však místní kronikář stěžuje naopak na chování vojáků Slovácké brigády. *„Zmocnili se hned poštovního úřadu, radnice a školy a zničili všechny telefony, dokonce telefon sestroměný jako učební pomůcka. Starosta Laurenz Medl byl zatčen a odevzen a propuštěn teprve za tři dny. V Mušově bylo vyhlášeno stanné právo. Obyvatelé byli zle trápeni. Po osmé hodině večer se nesměl nikdo ukázat na ulici. Všude chodily celé oddíly českých vojáků a divoce střídali, co před nimi neuteklo. Ve školní třídě byla zastřelená zvěř vařena. Po odtahení československých vojáků 16. prosince bylo třeba sedmi a půl dne k vyčištění školní budovy.“* Tolik líčení německého kronikáře.

K dovršení všeho německého neštěstí přišel rozkaz z Vídně, aby nebyl kladen odpor větším vojenským jednotkám, a v pondělí 9. prosince byla domluvena demarkační linie od Mušova po Nejdek podél toku Dyje, dále na Lednici, Charvátskou Novou Ves a Poštornou.

Demarkační čára byla vypovězena 15. prosince a posílené československé jednotky zahájily okamžitě postup s cílem obsadit Slováckou brigádou Mikulov. Na město postupoval V. prapor z Lednice a 3. a 4. setnina IV. praporu od Strachotína. V. prapor pak navíc disponoval četou kulometů a jedním dělem. První vojáci byli v Mikulově již 16. prosince v půl šesté ráno, obsadili radnici, poštu a nádraží, tedy nejdůležitější budovy ve městě. Členové německé okresní rady a vedoucí představitelé města prchli do Rakouska. V Mikulově byl zaveden nový pořádek a byl vyhlášen zákaz nosit jiné odznaky a barvy než české.

Převrat očima obyvatel jižní Moravy

Ve všech obcích našeho regionu neprobíhal státní převrat tak bouřlivě, jak jsme se dočetli dosud. V německy psaných kronikách se často o 28. říjnu 1918 nenachází ani zmínka nebo se kronikář omezuje jen na krátké sdělení o vzniku Československé republiky. Zato některé český psané kroniky obsahují téměř literární a stylistické perly, které nejsou ani z historického hlediska bez významu. Kroniky, jako jeden z pramenů historického bádání, je nutno brát s ohledem na jistou subjektivnost kronikáře při hodnocení událostí. Ale zápisy z kronik, které nyní předkládáme, snad ani nemohou být neobjektivní.

„ 28. říjen 1918. Dnem tímto nastál v obci docela nový život, lidé s velkou radostí na setkání zdělovali si navzájem co jest nového a každý těšil se s tobo že nadešel toužebně očekávaný okamžik, že brzy navrátí se ten kterému byl kdo nejbližší o kterých bylo jisto že jsou naživu. ... Druhého dne po převratu svoláno obecním představenstvem všechno občanstvo do hostince p. Stočka k veřejné schůzi, kde p. Dr. Josef Jánošek, zdejší rodák

právě meškající ve zdejší obci na návštěvě u svých sourozenců, vysvětlil zdejším občanům, jakožto svým rodákům, o významu státního převratu a zřízení Československého státu, z řeči jeho teprve vycítili občané význam svého osvobození, tak že po skončení schůze na vyzvání tehdejšího starosty obce p. Bařiny s velkým nadšením zapěli národní hymnu „Kde domov můj“ poprvé v novém Československém státě.“ (Obecní kronika Vrbice)

„V druhé polovici r. 1918 jevíly se již zcela určité příznaky probry Rakouska. Zběhů přibývalo stále více. Četníci ukázali se proti nim slabými. Vždyť sami cítili, že to praská. I pan vrchní strážmistr Kupsa jevil se mírnějším. Když před body chlapci stavěli před obecním hostincem „máj“, viděl mezi nimi mnoho desertérů (chlapců ze zeleného kádru); tu upozornil je na povinnost jejich pouze dotazem: „Ale po bodech půjdete na vojnu?“ „Po bodech půjdeme, pane vrchní.“ odvětili chlapci. Ale zůstali doma zase všichni. Osvobození viselo již takřka ve vzduchu. V neděli o bodech veškerá chasa, v obecním hostinci sbromážděná, obnažíc hlavy, zapěla za doprovodu hudby zakázanou naši krásnou píseň „Kde domov můj?“ A nikdo je za to nezavřel.

A konečně přišel den 28. října 1918. Jako toužebně očekávaný a přece náblastí svou oslňující jasný paprsek sluneční, prolétla osadou tolik před nedávnou dobou v černou rakouskou tmou pobrouženou, zpráva, že Rakousko kapitulovalo, a že jsme téměř po 300leté porobě zase volní, svobodní. S různými pocity zpráva v Kosticích přijata, ale od většiny občanů přijata s radostí, kterou nemožno popsat. Večer uspořádán průvod s hudbou, pochodněmi a lampiony. Průvod vyšel od hostince Bařkova „Na konci“ (č. 240) bral se k obecní radnici (škole), kde stanul. Tu ve dveřích (výše položených) obecní radnice uvítal průvod občan Šimon Chaluška krátkým proslovem počínajícím slovy: „Vítám vás jako svobodné občany svobodného českého státu.“ ... (Obecní kronika Kostic)

„...O tom, co se děje na bojištích, měli jsme zprávy jednostranné, neboť noviny směly přinášeti pouze ty zprávy, které byly dodány hlavním stanem válečným. O tom, co se děje za hranicemi, vědělo se velmi málo, téměř ničeho. Že prof. T. G. Masaryk, Dr. Edvard Beneš a mnozí jiní pracují za hranicemi o vytvoření samostatného českého státu, že se tvoří československé legie, o tom jsme počmali něco tušit teprv tenkrát, když v novinách ve článkách vládou rakouskou inspirovaných, láli a nadávali Masarykovi a jeho spolupracovníkům velezrádců.

Tak přiblížil se 28. říjen 1918, kdy rozjásal se český lid a svrhl otrocká pouta, která po 300 let jej tížila. Přišla zvěst, že císař Karel I. vzdává se trůnu, sprostuje své vojsko přísabý a poslušností a přeje poddaným, aby se jim v nových poměrech dobře vedlo. Proroci tví velkého učitele národů J. A. Komenského stalo se skutkem. Lid český přijal vládu svých věcí do svých rukou.

Obecnímu zastupitelstvu ve Velkých Pavlovicích oznámil starosta obce cirkulář Národního výboru v Praze, jímž prohlášen samostatný Československý stát a utvořena československá vláda - tedy starosta to oznámil ve schůzi dne 30. října 1918.

Dne 3. listopadu 1918 oslavena byla tato světodějná událost ve Velkých Pavlovicích slavnostním průvodem, který procházel městečkem s hudbou, prapory a odznaky za účasti téměř všech obyvatel městečka. Před obecním hostincem promluvil k lidu zdejší rodák p. Dr. Josef Svozil, tehdy posluchač práv pražské univerzity (nyní profesor obch. akademie v Bratislavě), který velmi krásnou řečí oslavil význam této události, zásluby našeho presidenta Dra T. G. Masaryka, jeho spolupracovníků a legionářů, kteří v cizině za naše práva bojovali a krváceli. Byly to chvíle, na něž žádný upřímný Čech v dalším životě nezapomene.

2-3 dny před převratem sundávali vojáci v Břeclavi rakouské odznaky. Tak zvaní dezertéři, kterých bylo ve Velkých Pavlovicích dosti a které velmi ostře pronásledoval četnický strážmistr Dřímál přestali se schovávat a vrátili se ke svým rodinám. Nájemce velkostatku Kassner - Němec - přizpůsobil se poměrům a v den převratu chodil s nápadně velkou trikolourou; jeho příkladu následovalo ostatní německé úřednictvo velkostatku a cukrovaru. Také německé noviny prý přestaly docházeti. ...“ (Obecní kronika Velkých Pavlovic)

„Dne 28. října 1918 rozbitý okovy birokratismu rakouského a částečně uvolněn sbrbený učitel. Vymaněn z otroctví klerikálního. Jsme také občany naší Republiky Čs. ... Den tento je dnem našeho národního svátku! Oslaven byl řečí na volném prostranství.

Naslouchal mladý, starý, a každý chtěl nějak radost na jevo dáti. Pochodňovým průvodem slavnostě skončena v klidu a naprostém pořádku. Ve třídě vyvěšen obraz našich osvoboditelů na místo Habsburků.“ (Kronika obecné školy v Divákách)

„Nad prohlášením samostatnosti národa našeho panovala všude radost a nadšení. Prvé dny našeho státu byly jediným radostným národním svátkem. Ve všech kostelích konány děkovně služby Boží. V naší obci stalo se tak v neděli dne 3. listopadu. Kaplan zdejší, P. Jakub Rozmabel, měl z kazatelny opravdu krásnou, vlastenecky procítěnou řeč, v níž líčil dějiny národa našeho v době poroby a lidu vysvětlil nynější stav věcí. Pak byla konána před hlavním oltářem Modlitba za vlast (od Třebízského), po níž zapěna píseň „Svatý Václave“. Potom bylo Te Deum a slavná mše sv. s hudbou. Po mši zapěna poprvé v tomto kostele nár. hymna naše „Kde domov můj“. Nebylo jedného z přítomných, který by byl z plna srdce si nezazpíval. Byl to okamžik tak dojemný, že i oči nejostřílenějších zalily se slzami. To byl svátek, to byla upřímná pobožnost za naši zem a náš národ.“ (Kronika obecné školy ve Velkých Bílovicích)

Specifická byla situace v Pohořelicích, kde „bylo odedávna velké procento obyvatelstva národnosti české. Poněvadž však to byli skoro napořád lidé hospodářsky slabí, totiž zemědělstí a tovární dělníci, domkaři, maloročníci a drobní živnostníci, kteří při tehdejších způsobu volení do obcí ani nebyli s to, ba snad ani nechtěli svůj vliv uplatnit, nedomohli se proto žádných národnostních práv, jimiž by se byla jejich existence prokázala. O národním uvědomění nebylo řeči. ... Převrat v roce 1918 způsobil obrat v této věci i v Pohořelicích. Dne 28. října 1918, kdy v jiných českých městech vlály prapory, kdy si lidé bez rozdílu stavu se slzami v očích padali do náručí z radosti nad tím, že jest vlast osvobozena a státní samostatnost prohlášena, český člověk v Pohořelicích sotva o tom věděl, a věděl-li, hleděl spíše s obavami budoucnosti vstříc... Německé vládnoucí krubry v Pohořelicích se starostou obce Rundem v čele, hleděli také spíše nepřátelsky nové vládě vstříc, a proto, když bylo město vyzváno, aby složilo nové vládě republikánský slib poslušnosti, uposlechly rády národu bývalého znojemského poslance Teufla a prohlásily se ve schůzi obecního zastupitelstva dne 6. listopadu 1918 pro německé Rakousko. V důsledku toho postaral se národní výbor v Brně o to, aby bylo zastupitelstvo rozpuštěno a v čelo města postavena vládní komise s českou většinou a mlynářem Františkem Vránou jako vládním komisářem v čele. Teprve o této památné neděli, dne 22. prosince 1918 se ukázalo, jak české vlastně Pohořelice jsou. Tehdy poprvé zavládl s radnice český prapor a české obyvatelstvo, které se v ohromném počtu před městskou radnicí dostavilo, pozdravilo oblušťujícím jástem zprávu o změně vedení města a dalo tak otevřeně s ním svůj soublas.“ (Městská kronika Pohořelice)

Použité prameny a literatura:

- SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, kroniky obcí Valtice, Poštorná, Mušov, Vrbice, Kostice, Velké Pavlovice, Diváky, Velké Bílovice, Pohořelice.
- Čada, V.: Vznik samostatného Československa, Praha 1988.
- Čerešňák, B.: 28. říjen 1918 na jihovýchodní Moravě, Jižní Morava 1968, s. 5 - 15.
- Hosák, L.: Státní převrat v Břeclavi roku 1918. Z kroniky města Břeclavě. Břeclav 1930.
- Polišenský, J.: Reakce německého obyvatelstva jižní Moravy na Velkou říjnovou revoluci a vznik Československa, in: VII. mikulovské sympozium 1977, s. 45 - 52.
- Sedlák, J.: Mikulovsko na konci roku 1918, Jižní Morava 1968, s. 16 - 31.
- Šípek, Z.: Česká veřejnost a Valticko před připojením k Československu, Jižní Morava 1974/II, s. 171 - 175.
- Šípek, Z.: Spory Československa s Rakouskem o vedení státní hranice na jižní Moravě v letech 1918 - 1922, Mikulov 1968.
- Zemek, M.: Ohlas českého obyvatelstva na jižní a jihovýchodní Moravě na vznik československého státu, in: VII. mikulovské sympozium 1977, s. 39 - 44.